

Joan Didion

LETO ČUDODELNIH MISLI

Joan Didion
LETO ČUDODELNIH MISLI

Prevedla Miriam Drev

UMco

Ljubljana, 2018

Joan Didion
LETO ČUDODELNIH MISLI

THE YEAR OF MAGICAL THINKING

Copyright © 2005 by Joan Didion. All rights reserved.

© za Slovenijo UMco d. d., 2018. Vse pravice pridržane.

Prevod: Miriam Drev
Izdajatelj in založnik: UMco, d. d.

Zbirka Odkrito

Urednik: Samo Rugelj
Knjigo uredila: Renate Rugelj
Oblikovanje ovitka in postavitev: Aleš Cimprič
Korektura: Samo Rugelj
Tisk: Primitus d.o.o.
Naklada: 500 izvodov, 1. natis
Ljubljana, 2018

Brez pisnega dovoljenja založbe je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnem koli obsegu ali postopku, skupaj s fotokopiranjem, tiskanjem ali shranitvijo v elektronski obliki, v okviru določil Zakona o avtorski in sorodnih pravicah.

Knjižno delo je izšlo v okviru programa, ki ga sofinancira
Javna agencija za knjigo Republike Slovenije.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.111(73)-94

DIDION, Joan

Leto čudodelnih misli / Joan Didion ; prevedla Miriam Drev. -
1. natis. - Ljubljana : UMco, 2018. - (Zbirka Odkrito)

Prevod dela: The year of magical thinking

ISBN 978-961-7050-19-6

295957760

UMco d. d., Leskoškova 12, 1000 Ljubljana
tel.: 01/ 520 18 39, e-pošta: bukla-urednistvo@umco.si, www.bukla.si

Ta knjiga je za Johna in za Quintano

LETO
ČUDODELNIH
MISLI

1.

*Življenje se spremeni nanagloma.
Življenje se spremeni v trenutku.
Sedeš k večerji in življenje, kakršno poznaš, se konča.
Vprašanje samopomilovanja.*

To so bile prve besede, ki sem jih napisala po tistem, ko se je zgodilo. Računalniška datoteka Microsoft Word («zapiski o spremembi.doc») je datirana »20. maj 2004, 23.11«, vendar je ta datum tam zato, ker sem odprla datoteko in samodejno pritisnila na »shrani«, ko sem jo zaprla. V mesecu maju nisem ničesar spremenila v tej datoteki. V njej nisem spremenila ničesar, odkar sem januarja 2004 zapisala te besede, dan, dva ali tri po dogodku.

Dolgo nisem napisala ničesar drugega.

Življenje se spremeni v trenutku.

Običajnem trenutku.

Ob neki priložnosti, zato da bi si zapomnila, kaj se mi je pri tem dogodku zdelo najbolj osupljivo, sem pomislila, da bi dodala besedi »običajni trenutek«. Takoj sem sprevidela, da ne bo treba dodajati besede »običajen«, saj ga

nikoli ne bom mogla pozabiti; nikoli se ne bo umaknil iz mojih misli. V resnici mi je prav običajni potek vsega, kar se je primerilo pred dogodkom samim, preprečeval, da bi verjela vanj, ga ponotranjila, vključila, premostila. Zdaj se zavedam, da v tem ni bilo ničesar neobičajnega; soočeni z nenadno katastrofo, se v mislih vsi vrtimo okoli razmer, ki niso bile nič posebnega, ko se je zgodilo tisto nepojmljivo: jasno modro nebo, s katerega je strmoglavilo letalo, vsakdanji opravek, ki se je končal na odstavnem pasu zraven gorečega avtomobila, otroci so se kot po navadi igrali na gugalnicah, ko je iz bršljana šinila klopotača. »Peljal se je domov iz službe – vesel, uspešen, zdrav – in nato mrtev,« sem prebrala v poročilu bolničarke s psihiatrije, katere mož je umrl v nesreči na avtocesti. Leta 1966 sem po naključju intervjuvala več ljudi, ki so na dopoldne, 7. decembra 1941, živeli v Honoluluju; vsi brez izjeme so svojo pripoved o Pearl Harborju začeli tako, da so mi zatrdili, kakšno »običajno nedeljsko dopoldne« je bilo to. »Povsem navaden, lep septembrski dan je bil,« še vedno rečejo ljudje, kadar jih kdo zaprosi, naj opišejo tisto dopoldne v New Yorku, ko sta letali družb American Airlines 11 in United Airlines 175 treščili v stolpa Svetovnega trgovskega centra. Tudi poročilo Nacionalne komisije o dogodkih 11. septembra se je začelo s takšnim poudarjeno svarilnim, a vseeno skrajno nejevernim opisom: »Jutranja temperatura v vzhodnem predelu Združenih držav Amerike na torek, 11. septembra 2001, je bila zmerna, nebo skoraj brez oblakov.«

»In nato – mrtev.« *Sredi življenja nas obdaja smrt*, imajo navado ob grobu reči pripadniki episkopalne cerkve. Pozneje sem ugotovila, da sem verjetno ponovila podrobnosti tega dogodka vsem, ki so me v prvih tednih obiskali doma,

vsem prijateljem in sorodnikom, ki so prinesli hrano, pripravili pijačo in na jedilno mizo postavili krožnike za ljudi, kar jih je bilo tam v času kosila ali večerje, vsem tistim, ki so krožnike nato pospravili, zamrznili ostanke in vključili pomivalni stroj ter napolnjevali najino (nanj še nisem bila zmožna pomisliti kot na *moje*) drugače prazno stanovanje celo zatem, ko sem se umaknila v spalnico (najino spalnico, tisto, v kateri je na kavču še vedno ležala obledela frotirasta jutranja halja velikosti XL, ki je bila kupljena v 1970-ih pri Richardu Carrollu v Beverly Hillsu) in zaprla vrata. Iz prvih dni in tednov so mi v spominu najbolj jasno ostali trenutki, ko me je kar na lepem premagala izčrpanost. Ne spominjam se, da bi komu razlagala podrobnosti, vendar sem gotovo jih, kajti očitno so jih poznali vsi. V nekem hipu sem pretehtala tudi možnost, da so posameznosti zgodbe pobrali drug od drugega, a sem jo takoj zavrgla; zgodba, ki jo je poznal vsakdo od njih, je bila preveč natančna, da bi jo lahko poznali iz druge roke. Jaz sama sem jim jo povedala.

Da je prišla nekoč iz mojih ust, pa sem vedela tudi zato, ker nobena različica, kar sem jih slišala zatem, ni vključevala tistih podrobnosti, s katerimi se še nisem mogla soočiti, na primer krvi na tleh dnevne sobe, ki je tam ostala do naslednjega jutra, ko je prišel José in jo pobrisal.

José. Ki je spadal k najinemu domu. Ki je nameraval pozneje tistega dne, 31. decembra, z letalom odpotovati v Las Vegas, ampak nazadnje ni šel. Zjutraj, medtem ko je brisal kri, je jokal. Ko sem mu sporočila, kaj se je zgodilo, ni doumel. Očitno nisem bila ravno idealna poročevalka o dogajanju, nekaj v moji različici je bilo preveč ohlapno in hkrati preveč okrajšano, z mojo intonacijo mi nekako ni

uspelo izraziti glavnega dejstva (na to svojo nesposobnost sem ponovno naletela pozneje, ko sem morala obvestiti Quintano), ampak ko je José zagledal kri, je razumel.

Zjutraj, preden je prišel, sem pobrala odvržene injekcije in elektrode EKG, s krvjo pa se nisem mogla soočiti.

V povzetku.

Zdaj, ko začnjam pisati o tem, je popoldan, 4. oktobra 2004.

Pred devetimi meseci in petimi dnevi, približno ob devetih zvečer, 30. decembra 2003, je moj mož, John Gregory Dunne, po vsem sodeč (oziroma v resnici) za mizo v dnevni sobi najinega newyorškega stanovanja, za katero sva hip prej sedla k večerji, doživel nenaden akutni miokardni infarkt, ki je povzročil njegovo smrt. Quintana, najina edinka, je prejšnjih pet noči prebila nezavestna na oddelku za intenzivno nego v Singerjevem krilu Zdravstvenega centra Beth Israel, bolnišnice, ki je imela takrat svoj sedež na East End Avenue (zaprli so jo avgusta 2004) in je bila bolj splošno znana kot »Beth Israel North« ali »stari špital«, ker je gripa, za katero je zbolela decembra, očitno dovolj huda, da je morala na božično dopoldne v bolnišnico, prešla v pljučnico in septični šok. To je moj poskus osmisлити obdobje, ki je sledilo, tedne in zatem mesece, ki so pometli z vsemi mojimi trdnimi pojmovanji iz katerega koli obdobja glede smrti, glede bolezni, glede verjetnosti in srečnih naključij, glede sreče in smole, glede zakonske zveze, otrok in spomina, glede žalosti, glede tega, kako se ljudje spoprimejo ali

pa tudi ne z dejstvom, da se življenje konča, glede plitvosti zdrave pameti, glede življenja samega. Vse svoje življenje sem pisateljica. Kot pisateljica sem že v otroštvu, davno preden so bile stvari, ki sem jih napisala, objavljene, razvila občutek, da je pomen samoumevno navzoč v ritmičnih besedah, stavkih in odstavkih; razvila sem tehniko, da za čedalje bolj nepredirno obrušenostjo zadržim, kar si o nečem mislim ali verjamem. Moje pisanje je odraz mene same, kakršna sem oziroma sem postala, toda v tem primeru si želim, da bi imela namesto besed in njihovih ritmov na voljo montažni studio, opremljen z digitalnim sistemom Avid, zato da bi lahko pritisnila na tipko in razdrla časovno zaporedje, vam istočasno prikazala vse spominske okvire, ki zdaj vznikajo v meni, vam omogočila, da izbirate med temi minimalno različnimi izrazi, različicami branja istih vrstic. V tem primeru namreč potrebujem več kot besede, da bi poiskala pomen. V tem primeru potrebujem vse, kar mi je po mojem mnenju ali prepričanju dosegljivo, da bi prodrla do dna, pa čeprav samo zase.

2.

Torek, 30. decembra 2003.

Obiskala sva Quintano na intenzivnem oddelku, v šestem nadstropju Beth Israel Northa.

Prišla sva domov.

Pogovarjala sva se, ali naj greva večerjat ven ali naj jeva doma.

Rekla sem, da bom zakurila, lahko večerjava doma.

Zakurila sem, začela pripravljati večerjo, vprašala Johna, ali želi kaj popiti.

Natočila sem mu viski in mu ga odnesla v dnevno sobo, kjer je bral v naslanjaču zraven kamina, kakor po navadi.

Bral je Davida Fromkina, korekture njegove knjige *Zadnje evropsko poletje: kdo je začel prvo svetovno vojno leta 1914?*

Končala sem s pripravo večerje in pogrnila mizo v dnevni sobi, kjer sva jedla, kadar sva bila sama doma, ker sva od tam videla ogenj. Ugotavljam, da ves čas poudarjam ogenj, kajti kurjenje v kaminu nama je veliko pomenilo. Odrasla sem v Kaliforniji, z Johnom sva tam preživela štiriindvajset let, v Kaliforniji sva hiše ogrevala tako, da sva kurila v kaminu. Ogenj sva si zanetila celo ob poletnih večerih, ker se

je noter priplazila megla. Ogenj je pomenil, da sva doma, da sva v domačem krogu, da sva čez noč na varnem. Prižgala sem sveče. John me je prosil za še en kozarec pijače, preden bi skupaj sedla za mizo. Prinesla sem mu ga. Sedla sva. Posvetila sem se mešanju solate.

John je govoril, nato nič več.

V nekem trenutku, nekaj sekund ali minuto, preden je obmolknil, me je vprašal, ali sem mu v drugi kozarec natočila single malt viski. Odvrnila sem, da ne, vzela sem isti viski kot za prvi kozarec. »V redu,« je rekel. »Ne vem zakaj, ampak po mojem je bolje, da jih ne mešaš.« V nekem trenutku, v tistih sekundah ali minuti, je razlagal, zakaj je bila prva svetovna vojna odločilni dogodek, na katerega se je navezovalo preostalo dvajseto stoletje.

Nimam pojma, o čem sva se menila, o viskiju ali o prvi svetovni vojni, v trenutku, ko je obmolknil.

Spominjam se samo, da sem se ozrla navzgor. Njegova levica je bila dvignjena, on pa se je zrušil, negiben. Najprej sem pomislila, da gre za neslano šalo, poskus, da bi nekoliko omilil težavni dan.

Spominjam se, da sem rekla, *nehaj s tem*.

Ko se ni odzval, sem najprej pomislila, da je že začel jesti in se mu je grizljaj zataknil v sapniku. Spominjam se, kako sem ga poskušala potegniti dovolj stran od naslanjala stola, da bi izvedla Heimlichov prijem. Spominjam se občutka njegove teže, ko je padel naprej, sprva ob mizo, potem na tla. V kuhinji sem imela zraven telefona z lepilnim trakom pritrjen kartonček s številkami rešilcev New York-Presbyteriana. Številke zraven telefona nisem prilepila zato, ker bi predvidela podoben trenutek. Tja sem jih prilepila za primer, če bi nekdo v naši stavbi potreboval rešilni avtomobil.

Nekdo drug.

Poklicala sem eno od števil. Operater je vprašal, ali diha. *Samo pridite*, sem rekla. Ko so prispeli reševalci, sem jim poskusila razložiti, kaj se je zgodilo, ampak še preden sem končala, so del dnevne sobe, kjer je ležal John, spremenili v urgenco. Eden od njih (bili so trije, mogoče štirje, tega ne bi mogla povedati niti uro pozneje) se je po telefonu pogovarjal z bolnišnico o elektrokardiogramu, ki so ga menda ravno posredovali. Nekdo drug je odprl prvo ali drugo od vrste injekcij, ki so mu jih zatem vbrizgali. (Epinefrin? Lidokain? Prokainamid? Domislila sem se teh imen, ne da bi vedela, od kod sem jih vzela.) Kot se spominjam, sem jim rekla, da se je morda zadušil. Nekdo je odmahnil s prstom: dihalna pot je bila prosta. Zdaj so po vsem videzu prešli na defibrilator v poskusu, da bi povrnili srčni ritem. Vzpostavili so nekaj, kar bi utegnil biti običajen srčni utrip (ali pa se mi je tako zdelo, vsi smo molčali, sledil je sunkovit trzaj), ga nato izgubili in začeli znova.

»Še vedno ima fibrilacijo,« se spominjam, da je eden od njih rekel po telefonu.

»Ve-fibrilacijo,« je naslednje dopoldne rekel Johnov kardiolog, ko me je poklical iz Nantucketa. »Gotovo so rekli 've-fibrilacijo'. Ve za ventrikularno.«

Mogoče so rekli »ve-fibrilacija«, mogoče pa ne. Ne zgodi se takoj in ni nujno, da bi atrijska fibrilacija povzročila zastoj srca. Ventrikularna ga je. Mogoče je bila ventrikularna neizpodbitno dejstvo.

Spominjam se, da sem si v mislih poskušala predočiti, kaj naj bi se zgodilo kasneje. Ker je bila reševalna ekipa v dnevni sobi, bi bil naslednji logični korak, da odidemo v bolnišnico. Pomislila sem, da se utegne ekipa prav naglo

odločiti, da gremo tja, jaz pa ne bom nared. Ne bom imela pri roki stvari, ki bi jih morala vzeti s sabo. Izgubljala bom čas, ostala zadaj. Poiskala sem svojo torbico, šop ključev in povzetek Johnovega zdravnika o dotedanjem poteku njegovega zdravljenja. Ko sem se vrnila v dnevno sobo, so reševalci gledali na računalniški zaslon, ki so ga postavili na tla. Sama ga nisem mogla videti, zato sem opazovala njihove obraze. Spominjam se, da je eden od njih s pogledom ošinil druge. Ko so sprejeli odločitev, da krenemo, se je vse zvrstilo zelo hitro. Sledila sem jim do dvigala in vprašala, ali smem z njimi. Odvrnili so, da bodo najprej spravili dol nosila, jaz pa se lahko odpeljem z drugim rešilnim avtom. Eden od njih je z mano počakal pri dvigalu, da se je vrnilo gor. Ko sva vstopila v drugi rešilni avto, je rešilec z nosili že odpeljal od hišnega vhoda. Od naše stavbe do dela New York-Presbyteriana, kjer je bila nekoč Newyorška bolnišnica, je šest ulic povprek čez mesto. Ne spominjam se siren. Ne spominjam se prometa. Ko smo prispeli do vhoda v urgentni blok, so se nosila že odmikala v poslopje. Neki moški je čakal na privozu. Vsi naokrog, kar si jih videl, so nosili zdravniško haljo. On ne. »Je to njegova žena?« je vprašal voznika, se nato obrnil k meni. »Vaš socialni delavec sem,« je rekel, in mislim, da sem takrat najbrž dojela.

Odprla sem vrata, zagledala moškega v zeleni uniformi, in bilo mi je jasno. Takoj mi je bilo jasno. O tem je govorila mati devetnajstletnika, ki ga je ubila bomba v Kirkuku,

v dokumentarni oddaji na HBO, Bob Herbert pa jo je 12. novembra 2004 citiral v *New York Timesu*. »Ampak dokler ga ne spustim noter, mi ne more povedati, sem pomislila. In potem bo – potem bo tako, kot da se vse skupaj sploh ni zgodilo. On je torej vztrajno ponavljal, 'gospa, dovolite, da vstopim.' Jaz pa sem vztrajno ponavljala, 'žal mi je, vendar ne morete vstopiti.'«

Ko sem brala te besede pri zajtrku, skoraj enajst mesecev po tisti noči z rešilnim avtom in socialnim delavcem, sem v njenem razmišljanju prepoznala svoje lastno.

V sobi za nujne primere sem videla, kako so nosila, ki jih je zdaj potiskalo še več ljudi v zdravniških haljah, zapeljali v neki predelek. Nekdo mi je naročil, naj počakam v sprejemni pisarni. Pred pultom za urejanje dokumentov ob sprejemu se je naredila vrsta. Postaviti se v vrsto se mi je zdel učinkovit ukrep. Postaviti se v vrsto je pomenilo, da je še čas za urejanje teh reči, v torbici sem imela kopije za varovalniških izkaznic, s to bolnišnico dotlej nisem imela opravka – Newyorška bolnišnica je bila svojčas Cornellov del New York-Presbyteriana, del, ki sem ga poznala, pa je bil kolumbijski, Columbia-Presbyterian, na vogalu 168. ulice in Broadwayja, oddaljen vsaj dvajset minut, predaleč za tovrsten nujen primer –, ampak tudi tole neznano bolnišnico bom ukrotila, lahko sem koristna, lahko uredim prevoz v Columbia-Presbyterian, potem ko se bo njegovo stanje uravnovesilo. Usmerila sem pozornost v podrobnosti te čimprejšnje premestitve v Columbio (potreboval bo posteljo s telemetrijo, sčasoma bi lahko poskrbela, da tudi Quintano premestijo v Columbio, v noči, ko so jo sprejeli v Beth Israel North, sem na kartonček napisala klicne številke več zdravnikov s Columbie, ta ali oni bi lahko posredoval), ko

se je spet prikazal socialni delavec in me iz vrste za urejanje dokumentov odpeljal v prazno sobo zraven sprejemne pisarne. »Lahko počakate tukaj,« je rekel. Čakala sem. Soba je bila mrzla ali pa sem bila premražena jaz. Ugibala sem, koliko časa je minilo od takrat, ko sem poklicala rešilni avto, in do prihoda reševalcev. Zdelo se mi je, da sploh nič (*tren Božjega očesa* je bilo reklo, ki mi je poletelo skozi misli v tisti sobi zraven sprejemne), vendar je vmes gotovo poteklo najmanj sedem minut.

Nekoč sem imela na oglasni deski v svoji pisarni kot nekakšen opomnik na ključni preobrat, ki se zgodi v filmu, rožnat kartotečni listek, na katerega sem natipkala stavek iz *Merckovega zdravstvenega priročnika* o tem, kako dolgo vzdržijo možgani, kadar so prikrajšani za kisik. V sobi zraven sprejemne pisarne se mi je pred očmi zarisala slika tega rožnatega kartotečnega listka: »Anoksija tkiva, trajajoča > 4 do 6 minut, lahko povzroči nepopravljivo škodo v možganih ali smrt.« Dopovedovala sem si, da sem si stavek gotovo zapomnila narobe, ko se je znova prikazal socialni delavec. Z njim je prišel moški, katerega mi je predstavil kot »zdravnika vašega moža«. Molčali smo. »Mrtev je, kajne,« sem se slišala reči zdravniku. Zdravnik se je ozrl v socialnega delavca. »Že v redu,« je rekel ta. »Je oseba, ki dobro prenaša.« Odvedla sta me v predelek, zagrnjen z zavesi, v katerem je ležal John, zdaj sam. Vprašala sta me, ali želim duhovnika. Rekla sem, da želim. Prikazal se je duhovnik in izrekel običajne besede. Zahvalila sem se mu. Izročili so mi srebrno sponko, ki jo je John uporabljal za svoje vozniško dovoljenje in kreditne kartice. Izročili so mi gotovino, ki jo je imel v žepu. Izročili so mi njegovo uro. Izročili so mi njegov prenosni telefon. Izročili so mi plastično

vrečo in rekli, da so v njej njegova oblačila. Zahvalila sem se jim. Socialni delavec je vprašal, ali mi lahko še s čim pomaga. Rekla sem, da me lahko posadi v taksi. To je storil. Zahvalila sem se mu. »Imate denar za vožnjo?« me je vprašal. Odvrnila sem, da imam, oseba, ki dobro prenaša. Ko sem vstopila v stanovanje in zagledala Johnov suknjič in šal, ki sta še vedno ležala na stolu, kamor ju je vrgel, ko sva prišla z obiska pri Quintani v Beth Israel Northu (rdeči šal iz kašmirja, vetrovko znamke Patagonia, ki jo je nosila ekipa med snemanjem filma *Zelo osebno*), sem se vprašala, kaj bi bilo dovoljeno narediti osebi, ki ne prenaša dobro. Da doživi živčni zlom? Zahteva pomirjevala? Vrešči?

Spominjam se, kako sem pomislila, da se moram o tem pogovoriti z Johnom.

Ni bilo stvari, o kateri se ne bi pogovorila z Johnom.

Ker sva bila oba pisatelja in sva oba delala doma, so bili dnevi napolnjeni z zvenom najinih glasov.

Ni se mi vedno zdelo, da ima prav, niti se ni njemu vedno zdelo, da imam prav jaz, toda vselej sva drug drugemu pomenila človeka, kateremu zaupaš. Nikoli, v nobenih okoliščinah nisva postavljala ločnic med tem, za kar sva se zavzemala ali kar naju je zanimalo. Marsikdo si je predstavljal, da med nama prejkone obstaja »tekmovalnost«, da je najino zasebno življenje prejkone minsko polje poklicnih nevoščljivosti in zamer, kajti včasih je bodisi eden ali pa drugi dobil boljšo kritiko, boljši predujem. To je bilo tako daleč od resnice, da je obče vztrajanje pri tem sčasoma

pravzaprav kazalo na neki splošni manko v razumevanju zakonske zveze.

To je bila še ena od stvari, o katerih sva se pomenkovala.

Od noči, ko sem se sama vrnila domov iz Newyorške bolnišnice, mi je v spominu ostala tišina, ki je vladala v stanovanju.

V plastični vreči so bili par hlač iz rebrastega žameta, volnena srajca, pas in mislim, da nič drugega. Hlačnici iz rebrastega žameta sta bili razparani, sklepal sem, da so to naredili reševalci. Srajca je bila okrvavljena. Pas je bil pleten. Spominjam se, da sem Johnov prenosni telefon položila v polnilec na njegovi pisalni mizi. Spominjam se, da sem njegovo srebrno zaponko položila v škatlo v spalnici, v kateri sva hranila potne liste, rojstne liste in potrdilo, da sva porotnika. Ko si zdaj ogledujem zaponko, vidim, katere izkaznice je nosil pri sebi: vozniško dovoljenje zvezne države New York, veljavno do 25. maja 2004; kartico ATM banke Chase; kartico American Express; MasterCard Wells Farga; izkaznico Metropolitanskega muzeja; izkaznico pisateljskega društva Writers Guild of America West (bilo je obdobje pred glasovanjem Ameriške akademije in ta izkaznica ti je omogočala zastonj ogled filmov, verjetno je šel v kino, česar pa se nisem spominjala); zdravstveno izkaznico; kartico za podzemno in kartico, ki jo je izdal Medtronic, z napisom »vstavljen imam srčni spodbujevalnik Kappa 900 SR«, serijsko številko naprave, številko, na katero je treba poklicati zdravnika, ki mu ga je vstavil, in pripis: »Datum vstavitve: 3. junij 2003«. Spominjam se, da sem gotovino, ki jo je nosil v žepu, dodala tisti v svoji torbici, poravnala bankovce, se posebej potrudila, da sem dala dvajsetake k dvajsetakom, desetake k desetakom, petake

in bankovce za en dolar k petakom in bankovcem za enega. Spominjam se svoje misli, ko sem to storila: videl bo, da obvladam položaj.

Ko sem ga zagledala v zagnjenem predelku urgentnega bloka v Newyorški bolnišnici, je bil eden njegovih sprednjih zob odlomljen, domnevala sem, da zaradi padca, kajti tudi po obrazu je imel odrgnine. Ko sem naslednjega dne identificirala njegovo truplo v mrtvašnici Frank E. Campbell, ni bilo videti odrgnin. Pomislila sem, da je imel pogrebnik najbrž v mislih, da bo zakril odrgnine, ko sem zavrnila balzamiranje, on pa je rekel, »v tem primeru ga bomo samo očistili«. Epizoda s pogrebnikom ostaja nejasna. V mrtvašnico sem prišla tako trdno odločena, da se bom izogibala raznim neprimernim odzivom (solzam, jezi, nemočnemu smehu, svetohlinskemu šepetu), da sem zavrnila vsakršen odziv. Ko je umrla moja mati, je pogrebnik, ki je prišel po njeno truplo, na tistem mestu na postelji pustil umetno vrtnico. O tem me je obvestil moj brat, užaljen v dno duše. Oborožena bom proti umetnim vrtnicam. Spominjam se svoje nagle odločitve glede krste. Spominjam se, da je bila v pisarni, kjer sem podpisala dokumente, velika ura na uteži, ki pa je stala. Johnov nečak Tony Dunne, ki me je pospremil, je lastniku pogrebnega zavoda omenil, da ura ne dela. Ta je, kakor da mu je v zadovoljstvo, ker lahko osvetli pomen dekoracije, pojasnil, da ura že več let stoji, vendar so jo ohranili kot »nekakšen spomin« na prejšnjo podobo tega podjetja. Zdelo se je, da ponuja uro kakor

nauk. V mislih sem bila pri Quintani. Lahko sem utišala pogrebniškovo govorjenje, nisem pa mogla utišati besed, ki so odzvanjale v mojih ušesih, ko sem se osredinjala na Quintano: *Pet sežnjev spod tvoj oče spi; dva bisera so mu oči.**

Osem mesecev zatem sem vprašala upravnika naše stanovanjske hiše, ali še hrani vratarjev dnevniški zapis, ki se nanaša na večer 30. decembra. Vedela sem, da obstaja takšen dnevnik, saj sem bila tri leta predsednica upravnega odbora hiše, vpisi o prihodih so nepogrešljiv del hišnega reda. Naslednjega dne mi je upravnik poslal stran za 30. december. Pisalo je, da sta bila tisto noč vratarja Michael Flynn in Vasile Ionescu. To mi ni ostalo v spominu. Vasile Ionescu in John sta v dvigalu po navadi poduhovičila, šlo je za drobno šaljivo izmenjavo med izgnancem iz Ceaușescujeve Romunije in irskim katolikom iz West Hartforda v Connecticutu, ki je temeljila na skupni presoji političnega šopirjenja. »No, kje je bin Laden?« je imel navado reči Vasile, ko je John vstopil v dvigalo, pri čemer je bila poanta, da sta stresala čedalje bolj neverjetne domisleke: »Kaj pa če je bin Laden v strešnem stanovanju?« »V garsonjeri?« »V telovadnici?« Ko sem v dnevniku zagledala Vasilejevo ime, me je spreletelo, da se ne spominjam, ali je zgodaj zvečer 30. decembra, ko sva se z Johnom vrnila iz Beth Israel Northa, vratar dal pobudo za njuno igro. Za tisti večer sta bila v dnevniku samo dva vpisa, manj kot

* William Shakespeare, *Vihar*, Slovenska matica v Ljubljani, 1942, prevedel Oton Župančič (op. prev.).

običajno celo za to obdobje leta, ko se večina stanovalcev odpravi v milejše kraje:

VPIS: Reševalci ob 21.20 prišli po gospoda Dunna. Gospoda Dunna so v bolnišnico odpeljali ob 22.05.

VPIS: Pregorela je žarnica v potniškem dvigalu A-B.

Dvigalo A-B je bilo najino, tisto, s katerim so se ob 9.20 zvečer gor do naju pripeljali reševalci, dvigalo, s katerim so Johna (in mene) ob 10.05 odpeljali dol do reševalnega avtomobila, dvigalo, s katerim sem se ob uri, ki ni vpisana, sama vrnila v najino stanovanje. Nisem opazila, da bi v dvigalu pregorela žarnica. Prav tako nisem zaznala, da so reševalci v najinem stanovanju prebili petinštirideset minut. V svojem opisu sem vedno omenjala »petnajst ali dvajset minut«. *Če so ostali tu tako dolgo, ali to pomeni, da je bil živ?* Vprašanje sem postavila nekemu zdravniku, ki je moj znanec. »Včasih vztrajajo tako dolgo,« je dejal. Nekaj časa je minilo, preden sem ugotovila, da mi s tem nikakor ni odgovoril na vprašanje.

Mrliški list, ko sem ga prejela, je kot čas smrti navedel 22.18, 30. decembra 2003.

Predem sem odšla iz bolnišnice, so me vprašali, ali dovolim opraviti obdukcijo. Rekla sem da. Pozneje sem nekje

prebrala, da zastavitev vprašanja preživelemu svojcu, ali odobri obdukcijo, v bolnišnici velja za kočljivega, občutljivega, pogosto najtežjega od rutinskih korakov, ki sledijo smrti. Zdravnike same (o tem na primer Katz, J. L. in Gardner, R. v: »Internistova zadrega: prošnja za odobritev obdukcije«, *Psychiatry in Medicine* 3, 197–203, 1972), precej stiska pri srcu, ko je treba izreči to prošnjo. Vedo, da je obdukcija bistvena za zdravstveno vedo in poučevanje, vedo pa tudi, da postopek v ljudeh vzbuja prvobitno grozo. Če je tistega, kdor koli že je bil, ki me je v Newyorški bolnišnici vprašal, ali dovolim obdukcijo, obhajala tovrstna tesnoba, bi mu jo lahko prihranila: obdukcijo sem želela iz lastnega vzgiba, pa čeprav sem jo v povezavi s svojimi raziskavami gradiva pred tem večkrat videla na lastne oči. Natančno sem vedela, kaj se zgodi; prsni koš je odprt kakor pri piščancu v mesarjevi vitrini, koža potegnjena z obraza, tam je tehcnica, na kateri stehajo organe. Bila sem priča, kako so kriminalisti pri obdukcijem postopku odvrnili pogled. Kljub temu sem jo hotela. Morala sem izvedeti, kako in zakaj in kdaj se je zgodilo. Pravzaprav sem hotela biti navzoča, ko bi jo opravili (prejšnje obdukcije sem si ogledala skupaj z Johnom, dolgovala sem mu njegovo, v tistem trenutku sem si zapičila v glavo, da bi bil on zraven, če bi bila na obdukcijemski mizi jaz), vendar si nisem zaupala, da bi znala razumno pojasniti, zakaj to želim, zato nisem zaprosila.

Če je rešilni avtomobil odpeljal od naše stavbe ob 22.05, smrt pa so razglasili ob 22.18, je tistih trinajst vmesnih minut pomenilo zgozlj knjigovodstvo, birokracijo, zagotovitev, da so upoštevali uradne bolnišnične postopke ter vse po vrsti pisno dokumentirali in je bila pri roki primerna oseba, da je to zaključila ter obvestila osebo, ki dobro prenaša, mene.

Zaključek, kot sem izvedela pozneje, se imenuje »razgla-sitev«, kot v »Razglašen za mrtvega ob 22.18.«

Morala sem verjeti, da je bil že ves čas mrtev.

Če ne bi verjela, da je bil že ves čas mrtev, bi mislila, da bi ga bila morala, če bi bila dovolj prisebna, rešiti.

Dokler nisem videla poročila o obdukciji, je bilo moje prepričanje vseskozi takšno, zgled, kako se človek slepi, v eni od različic svoje vsemogočnosti.

Teden ali dva preden je umrl, ko sva večerjala v restavraciji, me je John prosil, naj si v svojo beležko nekaj zapišem zanj. Vedno je s seboj nosil zapisovanju namenjene kartončke v velikosti sedem krat petnajst centimetrov, na katerih je bilo natisnjeno njegovo ime in so se prilegali notranjemu žepu njegovega suknjiča. Pri večerji se je domislil nečesa, kar si je želel zapomniti, ko pa je pogledal v svoje žepe, ni našel nobenega kartončka. Rad bi, da si nekaj zapišeš, je rekel. Za njegovo novo knjigo gre, je rekel, ne za mojo, in to še posebej poudaril, ker sem takrat raziskovala gradivo za knjigo, ki je vključevala šport. Narekoval mi je opombo: »Svojčas so šli trenerji po končani tekmi proslavljat z ekipo in so rekli, 'odlično ste igrali'. Zdaj grejo proslavljat z državno policijo, kakor da je vojna, oni pa vojaki. Militarizacija športa.« Ko sem mu naslednji dan izročila zapis, je rekel: »Lahko ga uporabiš, če želiš.«

Kaj je hotel povedati?

Je vedel, da ne bo napisal te knjige?

Ga je spremljala kakšna slutnja, senca? Zakaj je tistega večera pozabil vzeti s sabo na večerjo svoje kartončke? Me mar ni kdaj prej, kadar sem pozabila svojo beležko, opozoril, da je odločilna razlika med tem, da bodisi pišeš ali pa ne, prav v spretnosti, da narediš zapis, takoj ko se nečesa